

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD

Jens Lampe:

Henrik Pontoppidans genforeningsdigt

Christian Maibøll:

Majgårds mølle i Hørup sogn

W. Christiansen:

Uhyggelig tildragelse i Bremsbøl 1813

L. A. Larsen:

Lidt om slægten Wind Bjørn

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:
Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Lærer Chr. Stenz adresse er: Sandved 5, Åbenrå

I serien
Skrifter, udgivne af Historisk samfund
for Sønderjylland
er udkommet:

- Nr. 1. Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. 2,25 kr. (i boghandelen 3,00).
- Nr. 2. P. J. Refshauge: *Bonden, der blev landråd*. Udsolgt.
- Nr. 3. *Tønder gennem tiderne*. I–II 25 kr. (I 14 kr. II 11 kr.) (37,50).
- Nr. 4. M. H. Nielsen: *Fra slesvigske fattigvæsens fortid*. 4,50 kr. (6,00).
- Nr. 5. Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie*. 4,00 kr. (8,00).
- Nr. 6. *Navneregister til H. P. Hanssens værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt. 2 kr. (4,00).
- Nr. 7. *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*. 3 kr. (4,50).
- Nr. 8. Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 9. Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*. 2 kr. (3,00).
- Nr. 10. *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*. 6 kr. (10,00).
- Nr. 11. Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjysk slægtstavelitteratur*. 2. udgave med tillæg: Manuskripter vedr. sønderjysk personalhistorie i landsarkivet i Åbenrå ved Peter Kr. Iversen. 7,50 kr. (12,00).
- Nr. 12. *Nordslesvig efter genforeningen, 7 radioforedrag*. 3 kr. (4,50).
- Nr. 13. Thorvald Petersen: *Fra Als til Tønder*. Udsolgt.
- Nr. 14. N. Black Hansen: *Åbenrå annaler 1524, 1584–1694*. 4 kr. (6,00).
- Nr. 15. Peter Kr. Iversen: *Knplingskræmmer Jens Wulffs dagbog*. 12 kr. (18,00).
- Nr. 16. A. Svensson: *Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis*. I 10 kr. (15,00). II 10 kr. (17,00).
- Nr. 17. H. V. Gregersen: *Niels Heldvad*. En biografi. 8 kr. (14,00).
- Nr. 18. Erland Møller og Johan Hvidtfeldt: *Kaptajn Hans Brubns Erindringer*. 9 kr. (16,00).
- Nr. 19. Asger Nyholm: *Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogreskripterens tid*. 12 kr. (21,00).

Serien redigeres af et udvalg bestående af professor, dr. phil. Troels Fink, Århus, landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, arkivar Peter Kr. Iversen, Åbenrå, og fhv. forstander Hans Lund, Tanderupgård.

Medlemmer af Historisk samfund for Sønderjylland kan bestille skrifterne hos samfundets kasserer, fuldmægtig Olav Christensen, Christiansfeldtvej 30, Haderslev. Ikke-medlemmer kan købe dem i boghandelen.

OMKRING

Henrik Pontoppidans genforeningsdigt

i anledning af 40-året for dets fremkomst

Af Jens Lampe

Henrik Pontoppidan regnes for at være en af vore største romanforfattere. Det var hans jævne, faste og klare prosa i forbindelse med hans karske og selvstændige meninger, hans redelighed og sans for det ægte, der bragte ham Nobelprisen i 1918 (sammen med Karl Gjellerup). Lyrikken lå ikke rigtig for ham. Der foreligger kun en snes trykte digte af Pontoppidan, hvoraf (foruden genforeningsdigtet) kun hyldestdigtet til Georg Brandes på 70-årsdagen og aftensangen »Nu trækker bonden sit hors i stald« (fra romanen »Muld« 1891) har nået større udbredelse.

Kendte man kun Pontoppidan fra hans romaner, hvori han revser slaphed, dorskhed, forlorenhed og fejhed, ville man aldrig kunne tænke sig, at denne kritiske og skeptiske natur kunne have skrevet de skønne vers om Nordslesvigs genforening med Danmark, der foruden at blive en kærlighedserklæring til det land, hvis undergang, han havde næret ængstelse for, samtidig blev et vidnesbyrd om, at tvivleren trods alt ikke helt havde tabt troen på sit folk, men håbede på »en nytids morgenrøde« for det.

Dette skønne digt, som for os, der kun uklart husker genforeningen, udløser hele den stemning og de følelser, som må have besjælet vore landsmænd for 40 år siden, blev skrevet en solmild efterårsdag i 1918, da Pontoppidan boede i vennen, redaktør Martin Galschiøts havehus i Helsingør¹). Den da 61-årige forfatter havde i aviserne læst om Tysklands mislykkede forsøg på at gennembryde den franske front og så nu klart det kommende nederlag, som ville sikre Nordslesvigs tilbagevenden. 5. oktober begærede Tyskland våbenstilstand og 11. november blev den indgået, efter at revolutionen var brudt ud 9. november. – Pontoppidan havde i sin barndom i Randers oplevet »hvordan tyske og østrigske hære marcherede op gennem Jylland. Midt i højsommerens skønneste tid blev det tyske flag plantet på Skagens Gren som tegn på, at hele halvøen nu var et pant i sejrherrens hænder.« »En dag da han kom hjem fra skole, rykkede en afdeling fjendtligt rytteri netop ind i præstegårdens have og sadlede af under hestenes vrinsken og de kommanderendes skælden og smælden. En lille tykmavet officer med sporer på de lange støvler stod midt i det virvar og galede op

som en hane på en mødding.«²) Krigens oplevelser, »sårfeberen fra 1864«, gik aldrig Pontoppidan af minde, og tyskernes nederlag i 1918 har sikkert kaldt disse barndoms minder frem. På en bryllupsrejse i 1892 overværede han en hyldest af jernkansleren Bismarck: »Her så jeg altså et menneske, som i mit barndomshjem og overhovedet af alle danske i sin tid var blevet kaldt en naturlig søn af djævelen. Fæl havde han unægtelig altid set ud med sit skrækindjagende bulbideransigt, der så forbavsende svarede til hans karakter. Den nye ånd, han havde indblæst tyskerne, var jo heller ikke opløftende. Med det oprindelige formål at hvæsse rigets sværd havde han til sidst gjort Tyskland til Europas bøddel.«³) Men i 1918 var magtens dyrker forlængst gået fra borde og Wilhelm II var en ynkelig figur. Stærkt grebet af efterretningerne udefra fronten og H. P. Hanssens tale i den tyske rigsdag, hvor han rejste kravet om en folkeafstemning, vandrede Pontoppidan under pilene på dæmningen mellem de forhenværende fiskedamme fra Frederik II's tid. Her, hvor efterårsløvet endnu hilste med sine gyldne, stærke farver, smeltede årenes had og bitterhed, og i glæden voksede de stolte og stærke linjer frem:

Det lyder som et æventyr, et sagn fra gamle dage:
en røvet datter, dybt begrædt, er kommen frelst tilbage!

Det sker, hvad som et drømmesyn har strålet for vor tanke:
til sommer vajer Danebrog igen på Dybbøl banke!

Hvad knap vi turde hviske om i kroen mellem venner,
forkyndes nu på dansk og tysk som løfteord af frænder.

Velkommen hjem til moders hus, vor søster, hjertenskære!
så bleg du blev i kampens favn, i striden for din ære!

Du sad i bolt og fangejern til spot for vilde drenge,
Seks tusind unge sønners liv var dine løsepenge.

Men du vil ingen sørgesfest! Mens tåren øjet brænder,
du skjuler stolt, hvad ondt du led i hine bøddelhænder.

Du kommer klædt i hvidt og rødt, og smiler os i møde.
Hil dig, vor moders øjsten, i nytids morgenrøde!

Digtet blev først offentliggjort i »Berlingske Tidende«s fotografvureauudgave »Ude og Hjemme« nr. 51 for 25. dec. 1918.⁴) Redaktionen havde opfordret Pontoppidan til at deltage i et rundspørge i anledning af udsigten til en genforening, men i stedet for at udtale sig på nøgtern prosa, sendte han digtet. I de fleste senere optryk (dog ikke i »Folkehøjskolesangbogen«s 14. udgave (nr. 457)) er 3. vers udeladt. Af en brevveksling, som centralbiblioteket i Randers ejer, fremgår det, at Pontoppidan i 1919 har bedt om at få dette vers slettet, da det er blevet til under falske forudsætninger. Centralbiblioteket i Randers er også i besiddelse af originalmanuskriptet,

Danmark og Sønderjylland
på genforeningsmonumentet i
København

af hvilket det fremgår, at Pontoppidans første udkast har »Det *klinger* som et Æventyr ...« og »i hine bøddelhænder« oprindelig var »i hine *Morderhænder*«⁵). Et renskrevet manuskript til digtet findes ophængt i Sprogforeningens ejendom »Folkehjem« i Åbenrå. I årenes løb er skriften stærkt falmet.

Temaet: *den røvede datter og moderen* findes fortalt i en over hele Norden udbredt folkevise om »Rosmer«.⁶) En enke i Danmark, fru Hillelil har mistet sin datter, jomfru Svanelille, som er blevet røvet af den hårde og grusomme kæmpe Rosmer. Hendes tre brødre opsøger Rosmer og bringer søsteren frelst tilbage til den sørgende moder, hvorefter det i en af versionerne hedder:

»Der var glæde i fru Hillelils gård
alt så mangelunde.
Hendes børn de komme alle hjem,
som så længe havde været ude.
De mår* så vel i Danmark.

Som man ser, er det et ældgammelt og enkelt motiv, Pontoppidan har taget frem, men vel nok et af de kæreste og skønneste, der overhovedet

* mår = befinder sig, jf. svensk »Hur mår du?« = »Hvordan har du det?«

Pontoppidan

Det klinger om et Eventyr, et Sagn fra gamle Dage:
en rivet Datter, sigt beqvemt, er kommen fælat bebogt!

Det skal, hend om et Drømmens her skrevet for vor Vante:
Til Sommer rejse Danmark igen på Digstol Bante!

Skad kunns vi Læde hvide om i Kongens blandt Kommen
forbjedes om på sandt og dybt om Loflesord af Vanden.

Skakommen hjem til det best Skid, som Løder, Højtenskead!
L' om den sig blev i Kampen: Dren: i Stiden for sin Ore!

Den sig i Ball og Fangejerd til fast for ande Denge.
Sels tid om unge Somers der var sine Løspange!

Men sig vil ingen Sjoggeat! Mens Væren fæst brænder,
der siguler stolt, hend med sig led i hvidt det bestander.

Den kommer bladt i hvidt og rødt og smiler om om inde.
Hil sig, som det best Offent, i det hvidt - hovevinde!

Henrik Pontoppidan.

findes. Forholdet moder-datter har da også inspireret maleren Joachim Skovgaard til afstemningsplakaten og billedhuggerne Axel Bundgaard til monumentet i Randers og Axel Poulsen til genforeningsmonumentet i Fælledparken i København, en skulptur, der i sig selv ejer en så stor overbevisnings styrke, at den har magt til at mæle uden det skrevne eller talte ord.

Pontoppidans digt er som Axel Poulsens monument: enkelt, stærkt og klart. Det genspejler det sind, som skabte det. Her er ingen klangskønne underfundigheder, ingen dunkel mystik og intet ordbroderi. For så vidt overrasker det ikke. Det var følelserne, sindet bagved, der fik samtiden til at undre sig. Selv vennen, professor Vilh. Andersen, udtrykker noget af denne undren, når han skriver: »Dette digt lyder selv som et eventyr, i al fald ikke som en sang som de andre, bestemt til at synges i flok. Men med de lange umelodiske linier klinger det, som om en, der ikke er vant til at synges – denne digters kunst er ikke versets, men prosaens – gav sig til at

nynne, fordi han bevægedes af en stor glæde, sådan som den, der ellers ikke synger salmer, dog synger salmen med på juleaften.«⁷⁾

Når digtet ikke synges så ofte – det er vist tilfældet – skyldes det nok i nogen grad Th. Laubs noget tunge melodi, der nok passer til digtets rytme, men mere udtrykker sorgen over det forbigangne end glæden over synet af datteren, der »kommer klædt i hvidt og rødt, og smiler os i møde«. Udtrykket »seks tusind« er en digterisk frihed, men alligevel er det faldet nationale modstandere for brystet, f. eks. professor Karl Alnor.⁸⁾ I den genforenede del af Sønderjylland var der – ifølge Alnor – 5136 faldne, hvoraf man må formode, at ca. 75 % har været dansksindede, altså knap 4000, naturligvis for størstedelens vedkommende unge, de stærkeste og dygtigste indenfor deres slægtled. Det var dem, der under Danebrog skulle have båret deres hjemstavn ind i dagen ny. Som de genforenede sønderjyder håbede Pontoppidan på »en nytids morgenrøde« for Danmark efter 1920. I det efter 1814 stadig formindskede Danmarkskort havde Pontoppidan set et *mene tekel*, begyndelsen til rigets udslettelse. Var der nu håb om gry? I hans sidste store roman »Mands himmerig« (1927) mærker man igen hans angst for det danske folk. Han oplevede også at se skyggen på væggen igen, og selv om han kun delvis nåede at se »danskens træge folkesind vækket«, oplevede han dog den folkelige selvbesindelse og samling under besættelsens første år. Han døde 21. august 1943, få dage før urolighederne op til Danmarks 29. august begyndte.

Pontoppidans forfatterkollegi, *Tom Kristensen*,⁹⁾ har i digtet »Varden« fint tolket det, mange følte ved digtets fremkomst:

»Den dag, da Sønderjylland kom tilbage,
da brast din stemme og blev sært til sang.
Kun én gang gav du efter for din mildhed;
men aldrig glemmer vi den ene gang.
Da vidste vi, forsonet med din hårdhed,
at også du har kendt til flagrevinde,
at alt det danske, som du dybest hadede,
det fandtes hos dig selv og dybest inde.«

LITTERATUR:

- 1) og 5) Poul Carit Andersen: *Digteren og Mennesket* (1951).
- 2) og 3) H. P.: »Undervejs til mig selv« (1943).
- 4) Karl Hårbøl og Jens Lampe: *Historiske Digte* (1957).
- 6) Svend Grundtvig: *Danmarks gamle Folkeviser II* (1856).
- 7) Citat fra Jørgen Bøgh: »Sønderjyske Digte og Sange« (1947) s. 35.
- 8) »Schleswig-Holsteins Erbe und Sendung« (1935).
- 9) »Henrik Pontoppidan til Minde« (1944).

Majgårds mølle i Hørup sogn

Ved Christian Maibøll

Byen Majbøl hørte i gamle dage sammen med kirkebyen Hørup, Lambjerg, Lambjergskov, Vollerup, Sundsmark, otte gårde og tre kåd i Ulkebøl til Ladegårdslen. I tiden før 1600, da Majgårds mølle træder ind i historiens lys, nåede Majbøl grandelags jorder ned til havet syd for byen, ligesom Lambjerg, Hørup og Mintebjerg. Mod nord boede i det egentlige Majbøl tolv bønder, fire eller fem kådnere og måske en enkelt inderste, mod syd i nærheden af havet, hvor bebyggelsen kaldtes Majgård, to gårde og seks kåd, af hvilke de fire ved Majbølgårds oprettelse 1640 flyttedes til Kobbortoft i Lysabild sogn, mens Majgårds mølle og det såkaldte Ørehus bevaredes. I Caspar Danckwerths »Landesbeschreibung« fra 1652 nævnes Majbækken og Majbølgård, »ein Meierhof und Mühle dabei«; derimod har kartografen Johannes Mejer på sit kort i bogen endnu Majgård som et adeligt sæde (junkergård), et tegn på, at kortet stammer fra tiden før 1640.

Majgårds mølle omtales første gang i året 1584, da hertug Hans den Yngre af Hans Blome til Gammelgård og Helvedgård (senere Østerholm) købte fem gårde i Majbøl, to gårde og to kåd i Majgård. Et af disse var givet i fæste til mølleren på Majgårds mølle, Peter Møller, der som årlig hyre skulle svare 12 ørtug mel og 12 ørtug malt. Pastor Christian Knudsen meddeler i sine optegnelser fra Hørup sogn, at møllen skal være bygget eller flyttet op til gården 1586, da dette årstal endnu kunne læses på et bræt, som havde haft sin plads i dette hus.

I tiden efter 1600 havde Christen Nielsen i Majgårds vandmølle præstegårdens jord på Mintebjerg mark (Kongenstoft) i fæste af præsterne, magister Jørgen Olufsen (1599–1622), Jacob Hansen (1622–1639) og Søren Nielsen Steenløse (1639–1660), hvilket salig Christen Møllers udgivne brev med otte mænds påtrykte signeter udviste, da Søren N. Steenløse den 28. marts 1653 bortfæstede jorden på Kongenstoft til Hans Hansen Kaad fra Mintebjerg. Det gamle dokument fik præsten Otto Franck 1746 af en gammel mand, som fortalte, at nogle børn i sin tid havde fået det i kappellaniet af præsteenken Margrethe Krag.

I tiden omkring 1695 nævnes en Jørgen Rudolph som møller ved Majbølgård; hans hustru Cæcilie var formentlig en søster til rådmand Bertel Jessen i Sønderborg, der fra 1700 til sin død 1728 var pensionær på herregården. Da Bertel Jessen den 5. april 1715 gav oplysninger om kådnerne i Majbølgårds len, henviste han til, at Christen Møller på vandmøllen betalte sin afgift på amtstuen i Sønderborg. Fra 1724 til 1738 var Hans Las-

sen fra Skovby, Lysabild sogn, forpagter af Majbølgårds vandmølle. Han var en søn af selvejerbonde, sandemand og synsmand Las Christensen (død 1730) og første hustru Maren (død 1715) og har vist fået møllen ved giftermål med Christen Møllers ældste datter. Hans Lassen, der senere var gift to gange, overtog 1740 Hørup Vindmølle, men døde samme år. I december 1734 krævede Maren, Hans Clausens enke i Taskland, Lysabild sogn, af Hans Lassen i Majbølgårds mølle den aftægt, som han lovede hende ved kådets afståelse: bolig bestående af et fag nybygget hus, årlig en tønde rug, fire skæpper byg og en skæppe ærter, samt 8 rigsdaler, der betales af Claus Mohr, eftermand på stedet i Taskland. Hans Clausen døde 1731, og enken solgte kådet til Hans Lassen, der straks må have overladt det til en Jørgen Jebesen.

Efter rådmænd Bertel Jessens død den 30. april 1728 blev Majbølgård givet i forpagtning til Boy Hansen, der 1525 havde været hollænder på Nygård og endnu 1729 boede på Østerholm. Da Boy Hansen kom til Hørup sogn, forbød han bønderne i Majbøl al kørsel på vejen, som gennem Melchersens kobbeltørte til Majbølgårds mølle og til stranden ved Høruphav. Majbækken, siden også kaldt Møllebæk, var i gammel tid skellet mellem Mintebjergs og Majbøls jorder, og sidstnævnte by har endnu rettighed til en vej til havet gennem gårdens kobler. Da bønderne i Majbøl var i deres gode ret, indgik de omsider den 20. december 1734 med en klage til øens guvernør, hertug Christian August til Augustenborg. Heri beråbte de sig på, at deres forfædre ved Majbølgårds oprettelse 1640 for en halv ørtug land havde tilhandlet sig en vej gennem gårdens kobler til møllen og det salte vand, og at de var blevet kraftig beskyttet i deres ret af højsalig hertug Ernst Günther, dengang guvernør over øen. Da forpagter Boy Hansen nu imod al ret havde lukket denne vej for dem, som de ikke kunne undvære, anmodede de i al underdanighed hans durchlaucht hertug Christian August om at beskytte dem i denne ret og at konfirmere den dem anno 1685 den 24. juli forundte frihed. Den 8. januar 1735 meddelte hertug Christian August, dateret Augustenborg, forpagter Boy Hansen den alvorlige befaling at lade bønderne få fri fart gennem hovkoblerne til møllen og stranden, eller hvis han mente at have gyldige årsager til at formene dem denne ret, da inden tre dage at indlevere sine modgrunde.

I kontrakten af 23. marts 1744, udfærdiget på den kongelige amtstue i Sønderborg, ved hvilken Boy Hansen blev arveforpagter på Majbølgård, hedder det i § 5: »Med den ved gården liggende vandmølle har han intet at skaffe; derimod skal han på sin side rette sig efter den i mølleforpagtningen foreskrevne ordning.« – Samme år, den 19. juli 1744, blev der af møller Thomas Jessen i Sønderborg og Boy Hansen, Majbølgård, rettet en henvendelse til myndighederne vedrørende Majbølgårds vandmølle,

som var givet i arveforpagtning til en vis Jørgen Christian for 13 rigsdaler kroner. Af svaret ses det, at kontrakten havde følgende bestemmelser: 1) Møllen skal indløses af arveforpagteren efter edfæstet taksation. 2) Alle omkostninger ved byggeri og istandsættelser afholdes af egne midler. 3) Møllen skal indmeldes i det herværende eller også i et andet sikkert brandgilde og holde i det. 4) Der skal indhentes allerhøjeste approbation, når møllen overtages af en ny arveforpagter, ligeledes ved regeringsskifte. 5) Arveforpagtningen skal kun gælde forpagteren og dennes efterslægt i lige linie. 6) De nuværende særlige kontraktbestemmelser vedbliver at være gyldige.

Efter Boy Hansens død 1753 fornyedes arveforpagtningen af Majbølgård med hans enke Christine Margrethe født Brodersen og hendes arvinger. Kontrakten fik kongelig stadfæstelse den 6. januar 1756. Vedrørende vandmøllen blev der truffet en særlig overenskomst dateret Sønderborg den 1. december 1755 og skrevet af amtsforvalter Christian Prehn. Kontrakten indeholder følgende bestemmelser: a) Mølleforpagteren er forpligtet til at male korn o. s. v. og må tolde af det i henhold til de gældende regler; b) Denne mølles undersætter skal køre det nødvendige fyld til dæmningen og ved sluserne samt yde håndtjenester ved bygge- og tømrerarbejde, når de får tilsigelse i rette tid. c) Istandsættelser af møllen påhviler arveforpagteren, og bygningen med videre skal holdes i god stand. Han skal levere det nødvendige træ, jern, sten og alt øvrigt tilbehør, hvad navn dette end har, betale arbejdslønnen og alle omkostninger, og han kan ikke kræve godtgørelse herfor. Denne mølle er i året 1716 blevet beskrevet af de kongelige embedsmænd og takseret samme tid af upartiske mænd til 55 rigsdaler og 42 skilling kurant, og dette beløb skal arveforpagteren straks indbetale til den kongelige kasse. – Møllebyggens grund, der ligger i Majbølgårds »Gårdkoppel« (Hofkoppel) og om sommeren er omtrent syv skæpper land over mod gårdens bygninger i nordvest hen til asketræet, og i marken mod nordøst til den første ellebusk, og så strækker sig mod øst til den der rejste sten, tilhører ene og alene arveforpagteren, hvorimod det ikke er hende tilladt at nedbryde møllen, heller ikke at bruge den som grubbe- eller grynmølle. d) Den årlige forpagtningsafgift er fastsat til 14 rigsdaler 32 skilling, som betales hvert halve år med 7 rigsdaler 16 skilling otte dage før midsommer og jul. e) Degnen i Hørup skal hvert år have to skæpper rugmel. f) Arveforpagteren skal holde møllen forsikret i en brandkasse.

1761 overlod enken Majbølgård til den ældste søn Boy Boysen, som dermed også fik møllen. Da han afgik ved døden 1771, førte enken Cæcilie Cathrine født Schmidt forpagtningen videre; hun var senere gift to gange, først med Caspar Otto Møller, der havde været provisor på Sønderborg apotek, og senere med skibskaptajn Peter Leymann fra Minte-

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND
FOR SØNDERJYLLAND

*ved H. Neumann, Christian Stenz
og W. Christiansen*

34. årgang . 1958

Udgivet med støtte af konsul Georg Jorck
og hustru Emma Jorcks fond
og af Sprogforeningen

INDHOLD:

Almindelig historie

<i>Th. Achelis:</i>	Da Lorentz Hansen blev borgmester i Haderslev (1606)	167
	Præsterne i Ravsted omkring reformationstiden ...	171
<i>P. O. Andersen:</i>	En retssag om en smædelse fra Søndernæs 1712 ...	225–228
<i>Ole Bech:</i>	Den omstridte jomfru Fanny	198–205
<i>Ernst Christensen:</i>	Træk fra Det unge Grænseværns tilblivelse	88– 95
<i>Jes Christensen:</i>	Om blodgangen i Nordslesvig	187–190
<i>Olav Christensen:</i>	Det første dampskib til Haderslev havn	240
	Et påtænkt knapmagerlav i Haderslev	22– 24
	Kongebesøget i Haderslev 1767	230–232
	Hadersleveren kaldte sig 1839 sønderjyde	240
<i>W. Christiansen:</i>	Da verden skulle forgå i 1899	239
	En uhyggelig tildragelse i Bremsbøl 1813	275–278
<i>H. V. Gregersen:</i>	Af den flensborgske brændevins brændings historie	117–119
	Da møller J. H. Hartz blev arresteret 1848	206–210
	Da Provst Odin W. Tidemann forlod Tønder	148
	Den uheldige degn Damm i Uge	167–168
	Flensborg, Haderslev samt Frederikssads klædehandlere	119–122
	Frederik Fischers første offentlige fremtræden	147
	Handel med sydfrugter i Flensborg omkr. 1700 ...	123
	Helligkilden i Hellevad	147
	Lidt om den Günderothske stiftelse i Åbenrå	169–170
	Postmestergårdens arkitekt i Åbenrå	246
	Postvæsenet i Åbenrå i ældre tid	217–225
	To åbenråske stjernekyggere fra året 1835	147
	Ved pastor Ivar Bjørns hustrus død i Bjolderup ...	147–148
<i>Bjørn Hanssen:</i>	Da »Peberkorneret« talte i Egernefærde	74– 77
<i>Dr. Hingst:</i>	Dykkerundersøgelse i havnen ved Hedeby	8– 13
<i>J. Holdt:</i>	Degne og skoleholdere i Bredebro indtil 1920	247–258
<i>J. M. Holdt:</i>	Fra de gamle bødelister	145–146
<i>Robert Huhle:</i>	Arbejderne i 1933	96–100
<i>P. K. Iversen:</i>	En mærkelig kærlighedsaffære på Grøngård	146
	Historisk samfund fra Als og Sundeved 1908–58 ...	49– 55
<i>Tage Jessen:</i>	Sydslesvig i foråret 1933	101–106
<i>Ed. Jubler:</i>	Nordslesvigere på Lolland-Falster omkr. 1700	228–230
<i>Th. Kaufmann:</i>	Strandkøbingen Varæns	55– 59

<i>Jens Lampe:</i>	Danmarks første lærere uddannet på seminarierne ...	40– 44
	Englænderne i Augustenborg	190–192
	Omkring Henrik Pontoppidans genforeningsdigt ...	265–269
<i>Hans Lund:</i>	Sønderjydske studenter fra Ribe 1800–1916	59– 63
<i>Chr. Maibøll:</i>	Alterlys som offer til kirken i Hostrup	170
	Da degnen i Højst var sognets læge 148,	171–172
	Majgårds mølle i Hørup sogn	270–274
<i>M. Michelsen:</i>	Cornetts Åbenrås annaler	44– 47
<i>J. L. Mosbech:</i>	Da grænsen var ny	149–154
<i>N. P. Nielsen:</i>	Den sønderjyske ungdoms nationale rejsning 1933 ...	78– 84
	Lidt om den kirkelige udvikling i Nordslesvig efter genforeningen	25– 34
<i>Sv. Ostenfeld:</i>	Om sundhedsvæsenets udvikling i Sønderjylland ...	133–138
<i>M. Refslund Poulsen:</i>	Tanker på Bovlund Bjerg	181–186
<i>Aug. F. Schmidt:</i>	Pastor Bøggilds hund	154–158
<i>Bjørn Svendsen:</i>	Haderslev amtsråd 100 år	259–263
<i>Inger Bjørn Svendsen:</i>	Ejsbølfundet	210–216
<i>Frode Sørensen:</i>	Bronzeøkse fra Blåkrog	186

Af dagens historie

	Danfoss giver Als et nyt ansigt	193–196
<i>P. K. Iversen:</i>	Historisk samfund for Sønderjylland og det lokal- historiske arbejde i Nordslesvig	129–133
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Ved mindepladen på H. P. Hanssens hjem	196–198
<i>Chr. Stenz:</i>	Landdagsvalget i Sydslesvig	242–246

Personalhistorie

<i>Kjeld Galster:</i>	Hermann Jacobsen	173–180
<i>H. V. Gregersen:</i>	Departementschef T. A. J. Regenburgs moder	169
<i>P. K. Iversen:</i>	Hjemstavnsforskeren dr. Peter Ingwersen	69– 70
<i>M. Kamphøven:</i>	I sit folks tjeneste (Jakob Petersen)	3– 7
<i>L. A. Larsen:</i>	Lidt om slægten Wind Bjørn	278–280
<i>M. Refslund Poulsen:</i>	Martin Hämmerich	85– 87
	Mads Jensen	34– 40
<i>Jon. Smith:</i>	Nicolaus Corthenius	168–169
<i>Nic. Svendsen:</i>	Amtslæge dr. med. H. Lausten-Thomsen på 80-års- dagen	126–129

Folklore

<i>H. V. Gregersen:</i>	Fodring af snoge – rest af gammelt hedenskab	161–163
<i>J. M. Holdt:</i>	Folkeminder fra Løjtland	233–236
<i>Senius Tiedemann:</i>	Værn mod onde ånder	159–161

Teater og kunst

<i>L. P. Christensen:</i>	Teaterliv i Flensborg	106–116
<i>M. Hahnemann:</i>	Teater i Nordslesvig (Efterår 1957)	13– 20
	Teater i Nordslesvig (Forår 1958)	139–144
<i>J. W. Klinby:</i>	Kunstudstillingen i Åbenrå	20– 22

Anmeldelser

<i>Folmer Christiansen:</i>	Dansk idræt i grænselandet	63– 65
<i>S. P. Hansen:</i>	Et par nødvendige bemærkninger til Frede Hansen (vedr. dansk idræt)	163–166
<i>Frede Hansen:</i>	Et par nødvendige tilføjelser til »Dansk idræt i grænselandet	65– 67
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Min barndomsgade af Ingeborg Refslund Thomsen	48
	Fra tidlig vår til efterår af Hans Hansen	67– 68
<i>P. K. Iversen:</i>	Die Heimat's Nordslesvig-hæfte 1958	68
<i>Chr. Maibøll:</i>	Pastor Chr. Knudsens samlinger af H. H. Jessen ...	68
	St. Mariekirken i Sønderborg af J. Raben	

Digte

<i>Th. Achelis:</i>	En hilsen fra Morten Eskesen	240
<i>H. C. Iversen:</i>	En julesang	264

Fra redaktionen

	Den store egnsvandring	237
	Egnsvandring den 7. sept.	192
	Fortegnelse over dagbladsartikler 1957	71– 72
	Konsul Georg Jorck	2
	H. Lausten-Thomsen på 80 årsdagen	125
	Ved H. Lausten-Thomsens død	242
	Sønderjysk månedsskrift i ny skikkelse	1– 2

STEDFORTEGNELSE

A

Abild 264
Agerskov 189
Alslev 18, 41
Asserballeskov 42
Astrup 225
Augustenborg 18, 190 ff., 273
Avnbøl 17

B

Ballum 18, 60
Barsmark 145
Bedsted 16
Bevtoft 18, 206 ff.
Bjolderup 147, 254
Blans 17, 143
Blåkrog 186
Bolderslev 18
Bov 152
Bovlund 17, 143, 181 ff.
Bovrup 17, 43
Branderup 18
Bredebrog 16, 247 ff.
Bremsbøl 275
Bov 55
Broager 17, 139
Bylderup 17, 143

C

Christiansfeld 35, 157, 173 ff.

D

Daler 280
Dybbøl 17, 80, 91
Dyndved 43, 168
Dynt 69

E

Egernførde 74 ff.

Ejsbøl 210 ff, 237
Ellund 152
Elsmark 193
Emmerlev 17, 143, 264, 279
Ensted 17

F

Felsted 41
Flensborg 24, 101, 106 ff., 117 ff.
Fole 189
Frederiksstad 119

G

Genner 31, 236
Gram 16, 60, 131, 134, 140, 143,
189
Grarup 169
Grøngård 146
Gråsten 16, 42, 139
Guderup 17, 143

H

Haderslev 15, 22 ff., 53, 60, 119,
135, 167, 187, 207, 228, 230 ff.,
237, 240, 259 ff.
Hammelev 23
Havnbjerg 194
Havsted 160
Hedeby 8 ff., 55
Hellevad 17, 147
Hjordkær 143
Holbøl 16
Hoptrup 32
Hostrup 170
Hovslund 146
Hviding 143
Hygum 189
Højer 16, 26 ff., 280
Hønkys 254
Højst 148, 171

J

Jegerup 36, 240
Jejsing 143, 170
Jels 16, 143, 237

K

Kollund 17, 94, 157
Kolstrup 38
Korup 257
Københoved 5, 156

L

Ladelund 170
Lintrup 35, 154 ff.
Lydersholm 17, 143
Lysabild 42
Løgumkloster 16, 87, 143, 256
Løjt Kirkeby 17, 145, 233 ff.

M

Møgeltønder 264, 280
Majbøl 270 ff.

N

Nibøl 69
Nolde 85
Nordborg 15, 140
Notmark 6, 19

P

Padborg 16, 17, 142

R

Randerup 60
Ravsted 17, 171, 255
Rejsby 17, 60, 143
Rends 18
Rinkenæs 17, 31
Roost 125
Rudbøl 17, 152
Rødding 15, 35, 62, 156

S

Sillerup 17, 143
Skast 161
Skodborg 130
Skrave 130
Skrydstrup 16

Skærbæk 127
Slesvig 43, 60
Snogbæk 38
Sofiedal 143
Starup 169
Svenstrup 17
Sæd 17, 151
Søgård 16
Sønderborg 4, 15, 32, 41, 50 ff.,
60, 68, 139
Søndernæs 225 ff.

T

Tinglev 17, 143
Tinum 41
Toghale 257
Toftlund 17
Toldsted 222
Tønder 14, 15, 41, 69, 82, 87, 90,
128, 134, 140, 146, 148, 239,
257, 275

U

Ubjerg 255, 275
Uge 17, 130, 167
Ullerup 4
Ulnæs 43

V

Varnæs 4, 55 ff., 130, 145
Vedsted 27 ff., 143
Vesterland (Sild) 41
Vilstrup 262
Visby 17, 62, 130
Vodder 278
Vojens 31, 190, 193
V. Sottrup 4, 143

Ø

Østerby 280
Østerløgum 17

Å

Åbenrå 5, 7, 15, 20, 44 ff., 79, 81,
134, 139, 145, 147, 157, 169 ff.,
199 ff., 217 ff., 247
Åstrup 279

bjerg. 1786 fik den ældste søn af første ægteskab, Boy Boysen jun., titlen som arveforpagter efter moderen; samme år blev han gift med jomfru Marie Dorothea, datter af den velhavende skipper Peter Sørensen Berg i Sønderborg. Omstændighederne på gården var dog kun mådelige, og da byrderne stadig voksede ved nye lån, måtte det til sidst gå til konkurs. Familien troede ikke, at gården kunne mistes ved en fallit, da den var arveligt privilegium, der også gjaldt spindesiden, men at blot deres private indbo kunne sælges.

Det hele kom dog til auktion den 25. marts 1791. Forpagter Jørgen Andersen, Kegnæsgård, var stærkt interesseret i købet af gården, men hertug Frederik Christian den Ældre blev højestbydende med 30.000 rigsdaler, og således blev Majbølgård med vandmølle atter en hertugelig augustenburgsk forpagtergård. Af beskrivelsen til auktionen ses det, at møllehuset var en bindingsværksbygning, syv fag lang og 12 alen bred, med to møllekværne, af hvilke den ene blev drevet af vandet fra mølledammen, den anden af en hest. Blandt gårdens mindre arealer nævnes mølledammen, som kunne gives 20 læs hø. Efter gammel skik måtte forpagteren af møllen derfor ikke lade vandet stå sommeren igennem, men hvert år til fruedag (Maria bebudelsesdag) den 25. marts skulle han levere sit skyt op til klokkehuset på kirkegården, hvor det gemtes i sommermånederne, så vandet i denne tid kunne have frit løb. Til Majbølgårds len hørte byerne Mintebjerg med Mintebjerghav i Hørup sogn, Lebøl med Lebøllykke i Tandslet sogn og Kobbertoft i Lysabild sogn med 21 gårdejere og 20 kådnere, som var tvangsgæster ved møllen, hvor de også skulle yde de nødvendige kørsler og håndtjenester.

Fra 1. maj 1791 til 1. maj 1799 blev Majbølgård med møllen bortforpagtet til Nis Jørgensen, der havde Augustenborg herregård i forpagtning. Den årlige afgift fastsattes til 1300 rigsdaler slesvig-holstensk kurant. Senere forlængedes forpagtningen, så den kom til at gælde til den 1. maj 1800. Nis Jørgensen boede ikke selv på gården, men overlod den til sin søn Christian Jørgensen. I november 1791 fik Nis Jørgensen af hertugen tilladelse til at indrette en grynemølle til boghvede og byggryn og et brændevinsbrænderi.

Den 1. maj 1800 blev gårdejer Peter Iversen fra Ertebjerg forpagter på Majbølgård. Fra hans tid, den 23. august 1804, foreligger der et syn over vandmøllen, undertegnet af bygmester J. C. Bleshøj, Augustenborg, som i korthed har skrevet følgende: Møllen har to kværne, en til rug og en til gryn. Mølledammen er en stor høeng. Overløbet er forfalden, og dæmningen trænger ligeledes til en istandsættelse. Møllebygningen er opført af egetræs-bindingsværk, syv fag lang og 12¹/₂ alen bred med kælder under hele huset og alt i god stand. Taget trænger dog til et eftersyn. Den ene kældermur, der er opført af kløvede sten (granit), var trykket ind, så

der har måttet opføres en støttemur. I den anden halvdel af kælderen findes hjulene, der driver rug- og grynkværnen, alt af egetræ og i bedste orden. Det samme gælder om vandhjulet, der ligeledes er af egetræ. Loftet over kælderen er lavet af tykke egeplanker, tæt og godt. Støtterne i kælderen er rådne ved gulvet. Foroven er møllerummet skilt i to dele, af hvilke de fire fag bruges til mølleriet, mens de tre fag rummer brænderiet med plads til maltning, det sidste indrettet af forpagter Peter Iversen. Møllens kværne er ret gode.

Peter Iversen var 1815 kommet i vanskeligheder, og den 21. oktober samme år blev der mellem ham og løjtnant Thomas Jessen, hidtil på Nygård (Kegsnæs), truffet aftale om, at sidstnævnte skulle gå ind i forpagtningen af Majbølgård med møllen fra 1. maj 1816 til 1. maj 1831. Overdragelsen blev den 27. december 1815 stadfæstet af enkehertuginde Louise Augusta. I en skrivelse af 12. maj 1817 er der tale om, at møllehuset ved Majbølgård enten skal nedbrydes eller istandsættes til kostald. En mand fra Kegsnæs krævede 70 rigsdaler for det sidste arbejde, men Thomas Jessen har sikkert fundet det mere praktisk at udvide gårdens kostald med det materiale, som blev tilovers ved nedbrydningen af den gamle vandmølle. Den 16. oktober 1819 bad tidligere møller i Vibøge, Lysabild sogn, Jørgen Christensen Møller, om tilladelse til at opføre en vindmølle på et lille stykke land, som han havde købt af gårdejer Hans Christian Bertelsen i Lebøl. Samtidig henviste han til, at Majbølgårds vandmølle var blevet fjernet, så lenets bønder og kådnere måtte søge andet steds hen. Jørgen Christensen fik den ønskede tilladelse mod en årlig recognition af 50 rigsdaler, og hertugen betingede sig desuden, at købesummen skulle bruges til betaling af gæld ved den herskabelige kasse.

I de senere år er Majbølgårds have blevet udvidet med en del af den gamle mølledam, så den når hen til dæmningen med vejen, hvor Majgårdsmølle engang havde sin plads. Derved er der skabt forbindelse med det smukke anlæg ved Majbækken, hvor en møllesten, det sidste minde fra Majgårdsmølle, gennem mange år har gjort tjeneste som bordplade.

KILDER:

Christian Knudsens samlinger til en beskrivelse af øen Als, bind 16 og 17 (Hørup sogn); acta C III 1. nr. 112. kådnerne i Majbølgårds lan; C III 1, nr. 14. skifte af 21. december 1755; C III 1. nr. 16 af 19. juli 1744; Als sønderherreds bibøger 1773-1788; acta C III 1, nr. 169 og C IV 378; Hørup og Lysabild kirkebøger. Nogle bidrag til Majbølgårds historie ved C. M. 1954 og 1955.

En uhyggelig tildragelse i Bremsbøl 1813

Af W. Christiansen

Det må have været nogle opskræmte unge mennesker, der hen på aftenen, den 19. august 1813, hastede fra Ubjerg mod amtshuset i Tønder for der at bringe en meddelelse om en forfærdelig tildragelse, der et par timer forinden havde fundet sted hos Peter Lorenzen i Bremsbøl.

Gårdens tjenestefolk, den 21-årige Las Lassen fra Sød, den 18-årige Laust Nielsen fra Hungerborg, den 23-årige Else Johanne Lorenzen fra Avntoft samt den 32-årige daglejerske Birthe Johannsen fra Sønderløgum havde dagen igennem været beskæftiget med høstarbejdet.

Under foregivende af at ville hente nogle flere bånd til opbinding af kornet havde Las Lassen kort før fyraften forladt marken, der lå i en temmelig god afstand fra gården. Kort forinden havde han i kådhed fundet på at løbe efter den anden karl for at indfange ham, var krøbet omkring på knæene og havde i det hele vist sig usædvanlig munter og veloplagt.

Han lod imidlertid vente på sig, og da der var gået en time, påtog Else Johanne sig at undersøge grunden til denne sendrægtighed. Hun fandt gårdens døre låset; husbonden var i Tønder. Men gennem en åbning i stalden lykkedes det hende at komme indenfor. Hun gik omkring i huset fra dagligstuen gennem køkkenet til det tilstødende bryggers, og her så hun karlen ligge på gulvet. I den tro, at han var faldet i søvn, talte hun til ham for at vække ham. Da han ikke gav svar, og hun trådte nærmere, opdagede hun til sin store rædsel, at han lå livløs med en bøsse mellem benene. I kort afstand fra karlen så hun gårdens anden pige, den 23-årige Heilvig Benzen, ligeledes ligge død. Hun var en søsterdatter til husbonden, født på den sydøstlige gård i Sød, men begge hendes forældre var på det tidspunkt døde.

I sin bestyrtelse løb Else Johanne skrigende ud på marken, og da hendes medtjenere sammen med gården nabo, digefoged Peter Detlefsen, trådte ind i huset, så de det sørgelige syn.

Sognets sandemænd blev hentet, og de påtog sig at holde vagt på gården, alt imens man gennem de før omtalte unge mennesker, deriblandt sognepræstens, pastor Todsens søn, fik sendt underretning til øvrigheden i Tønder. Næste morgen ved nitiden mødte så fysikus Dircks, kirurg Neilung og retsskriver Petersen, og de konstaterede, at der her forelå et mord og et selvmord. Pigen var blevet gennemboret af en kugle, der var havnet i en vaskebalje. Desuden bar skulderpartiet adskillige mærker af hagl. På karlens ryg sås en lille knop, der, efter at der var blevet foretaget et kryds-

snit, viste sig at gemme en lignende kugle. Obduktionen af pigens lig viste ellers intet usædvanligt.

Erklæringen om selve ugerningens forløb kom til at lyde på, at karlen måtte have listet sig op på det mørke loft – hans sko stod ved siden af stigen –, og fra dette baghold havde han skudt pigen i det øjeblik, hun havde bøjet sig. Ved siden af hende lå et ituslået mælkefad og på gulvet fandtes sjatter af spildt mælk.

Esken og den dræbende kugle.

(fot.: S. Schoubye)

Derefter måtte han så have sat bøssepipen for sin egen hjertekule, og ved hjælp af et stykke snor, hvis ene ende var anbragt om aftrækkeren på bøssen og den anden fæstnet til karlens højre hånd, måtte han ved hjælp af foden have trukket i snoren og derved foranlediget det dræbende skud.

Naboen, Peter Detlefsen, kunne oplyse, at han med ti minutters mellemrum mellem kl. 6 og 7 havde hørt to skud – det første meget kraftigt, det andet mærkbart svagere.

I vaskerummet havde Las Lassen på bordpladen skrevet med kridt, og det sås, at det var gjort med rystende hånd: »I min dragkiste ligger et brev. Jeg beder om, at vi begge må ligge ved siden af hinanden.«

Brevet blev fundet, og her lå også brudstykker af et sanghæfte »Lust-rose«, der indeholdt ret sentimentale kærlighedssange. Desuden fandtes i karlekammeret et skarpladt gevær, som dog ikke kunne bruges.

Under vidnernes afhøring kom det frem, at bøssen, hvormed drabene var forøvet, tilhørte den anden karl, Laust Nielsen, men Las Lassen havde lejet den indtil mikkelsdag. Begge gik de ofte på andejagt, og i maj måned

havde Las Lassen købt to kugler af Christian Sørensen i Sæd. I fællesskab havde begge karle for tre uger siden købt et pund hagl i Tønder og for otte dage siden et pund i Flensborg, ligeledes havde de tilsammen købt $\frac{1}{2}$ pund krudt i Tønder. Men for et par dage siden havde Las Lassen efter eget ønske fået overladt hele lageret af ammunition.

Om forholdet mellem karlen og pigen kunne Laust Nielsen oplyse, at han af den anden pige havde hørt, at Las to gange havde kysset Heilvig, og når han havde drillet ham dermed, var han blevet alvorlig og vred og havde ikke talt til ham en halv dag.

Husbonden havde intet set eller hørt, i så fald ville han have anset det for sin pligt at afskedige karlen, selv om denne ellers havde tjent ham tro.

Efter samtlige vidners udsagn havde der aldrig været spor af sindforvirring hos karlen. Det efterladte brev, som er affattet på tysk, og som endnu forefindes, tyder dog på, at han har haft sine mørke øjeblikke. Det virker i begyndelsen ret forstyrret, så der vanskeligt fås en sammenhængende mening, men så meget kan dog klarlægges, at han har fattet kærlighed til pigen, men det oplyser intet direkte om motivet til denne udåd. I brevet, der er skrevet som en trøst til forældre og søskende, hedder det bl. a.: »Jeg dør, fordi en sørgelig skæbne har tvunget mig til denne gerning. Jeg har hengivet mig til verdens forlystelser og lidenskaber og har ikke levet efter den erkendelse, Gud har tildelt mig, derfor har Gud for sine synders skyld tilskikket mig denne form for døden. Men jeg takker ham på det hjerteligste, at han har givet mig tid til bod, til at angre mine synder, og at jeg kan nærme mig min Frelser trods min forfængelighed. Jeg beder alle mine venner og veninder, at de vil bede Gud at han i sin nåde og barmhjertighed trods mine utallige synder, hvor store de end er, vil tilgive mig. Jeg beder alle give mit lig det vidnesbyrd, at jeg er død som en kristen. Jeg vasker mine hænder i uskyld, og mit uskyldsfrie blod råber til Herren om barmhjertighed: forbarm dig over mig og over alle, og jeg befale såvel hendes som min ånd i dine hænder. Jeg giver mig ind under den almægtiges beskyttelse, idet jeg tager min afsked fra denne verden.«

Dette brev og de to købte kugler kunne tyde på, at mordplanen ikke har været en pludselig indskydelse, men at han sandsynligvis på grund af forsmået kærlighed en tidlang har gået med de dystre tanker, der hin høstaften på en så grufuld måde kom til udførelse.

Det skyldes et tilfælde, at denne kriminelle sag er draget frem. Under ordningen af arkivalierne på Landsarkivet fandt man som »bilag« en lille spånæske, der gemte kuglen, som medførte pigens død.

Æsken med kuglen findes nu på Tønder museum, og her ligger de som tavse vidner om en begivenhed, der utvivlsomt i årevis har sat sindene i bevægelse i det ellers så fredelige Ubjerg, som ganske vist hundrede år

forinden i 1712 havde været skueplads for en endnu skændigere gerning. En mor begik et femdobbel mord, idet hun ved gift dræbte sig selv og fire børn. (Sønderjysk månedsskrift 10. år. s. 179–190).

Dommen over dobbeltmordet blev afsagt af overkriminalretten på Got-torp allerede den 22. august, og den lød på, at morderens lig af bøddelen på rakkersluffen skulle føres til herredets rettersted, hvor det af ham skulle nedkules. Den 24. august om morgenen klokken seks blev dette fuldbyrdet.

Samme år udkom der en »skillingsvise« »Christliche Gedanken über die Gräuel und Trauer Scene des 19. Aug. d. J. im Hause des Peter Lorenzen zu Bremsbül . . .« Denne moraliserende vise, der var forfattet af stedets lærer Christian Nielsen, indledes med skriftstederne: »Døm ikke, så skal I ikke dømmes«, og »Våg og bed, for I ikke skal falde i fristelsen«. Den er ret omfangsrig og bærer tydeligt præg af datidens tænkemåde. Den findes gengivet i Uberger Gemeindechronik, der opbevares i sognets præstegård.

Lidt om slægten Wind Bjørn

Af L. A. Larsen, Emmerlev

I tilknytning til H. V. Gregersens beretning om pastor Ivar Bjørns mindord over sin hustru (se S. M. for juni 1958) skal her meddeles nogle træk af dette ægtepars slægtshistorie.

Ivar Bjørns oldefar på fædrene side var hattemager i Ribe. En søn af ham, Jens Sørensen Bjørn, var præst i Vodder i 49 år (1684–1733) og efterfulgtes af sønnen Søren Jensen Bjørn (1733–1758). Vodder sogn har således gennem 74 år kun haft disse to præster, som begge er døde i embedet. En broder til sidstnævnte, Peder Jensen Bjørn, var sognefoged i Brøns sogn og bosiddende i Astrup. Han og hans hustru Anete Iversdatter var Ivar Bjørns forældre.

Ivar Bjørn er født i Astrup 1733, altså samme år som hans farfar i Vodder døde. Om hans bryllup med sognepræstens datter beretter Brøns kirkebog: »Aar 1768, d. 31. Okt., ægteviedes Studiosus Theologiæ og Candidatus Ministerii Mons. Ivar Biørn af Astrup og Jomfru Catharina Steenbeck Wind, Sognepræst Mathias Winds ældste Datter ved Huscopulation.« Og om hende har faderen skrevet i samme kirkebog: »Anno Dom. (1747) 3. Adv. blev vores lille Kiere Datter Catharina Steenbeck døbt, som var fød. d. 11. Dec. mellem 11 og 12 om Natten, baaret af Min Konnis

StifModer Fru Bispinde Brorson i Ribe.«¹ Hun er altså opkaldt efter sin mormor, Hans Adolf Brorsons første hustru Matharina Steenbeck, født Clausen, datter af godsforvalter på Trøjborg Nicolaj Clausen d. Yngre.

Der gik næsten otte år efter brylluppet, før Ivar Bjørn i Åstrup ved Haderslev fik sit første præstekald. Efter seks års virke her blev han kaldet til Bjolderup. Her døde de begge: hun 1793 og han den 25. maj 1797.

I Åstrup fødte den 20. april 1780 sønnen Mathias Wind Bjørn. Han blev møller. Kun tyve år gammel overtog han driften af den gamle mølle i Gl. Frederikskog i Højer landsogn, den såkaldte »Nørre Mølle«. Efter den benævnes i dag den lille samling ejendomme på stedet Nørremølle. Møllen har vistnok været den ældste hollandske mølle i Vestslesvig. Den var opført 1738–39. Det tilhørende meget solidt byggede beboelseshus, som til for et par år siden har været kro, bærer stadig årstallet 1739. Nutidsmennesker undres måske over, hvad en mølle på dette sted kunne få at bestille. Driften var imidlertid baseret på fremstilling af gryn. Vidåen har været transportvejen for kornet og ligeledes udførselsvej for det færdige produkt, som dengang især udskibedes til Norge. Møllen blev nedlagt 1856 og flyttet til Højer.

1813 blev møller Bjørn gift med Catharina Marie Hansen, en datter af gods-arvefæster Nicolaj Hansen til Søndergårde og Kogsbøl i Emmerlev sogn. Hun var født 1781, så de to – for resten ikke helt unge – var omtrent jævnaldrende. De var også af fælles slægtsrod. Hendes bedstemor (farmor) var søster til hans oldemar (fars mormor, biskop Brorsons første hustru). De nedstammede således begge fra godsforvalter Nicolaj Clausen den Ældre på Trøjborg, hun i femte og han i sjette led. Blodet er aldrig så tyndt, det er jo tykkere end vand, siger et gammelt ord, og meget tænkeligt har kendskab til fælles slægt ført de to sammen.

Deres ægteskabelige lykke blev kortvarig. Den 27. april 1819 døde hun i barselsseng. Skønt kun 38 år gammel blev hun den længstlevende af en søskendeflok på ni. Dødsårsagen synes i alle ni tilfælde at have været lungetuberkulose, en sygdom, som også tog flere af næste slægtled. Heller ikke i økonomisk henseender var lykken møller Bjørn gunstig. Mølleriet var og blev ikke, hvad det havde været. Det havde omkring 1760 kunnet beskæftige tre møllersvende foruden mølleren selv. Bjørn havde kun én svend. At der hørte landbrug til møllen, ses af beretningen om den store stormflod 1825, som fuldstændig bortskyllede 16 læs hør for møller Bjørn. Han fik ingen erstatning for høet. Derimod fik han 25 rigsdaler af de penge, som den store landsindsamling for de skadelidte indbragte. Statsbankerotten har vel gjort sit til, at Bjørn måtte erklære sig konkurs. Få år efter døde han (7. marts 1831).

1) Når O. F. Arends opgiver hendes fødselsdag som 11. febr., beror det på en skrive- eller trykfejl. Forældrenes bryllupsdag er – efter Brøns kirkebog – 18. nov. 1746.

Han efterlod sig som eneste barn datteren Ingeborg Nicoline Cathrine. Hun var født i møllerhjemmet den 24. juli 1814. Tidlig prøvet i livets skole, som hun var – moderløs fra sit femte og faderløs fra sit syttende år – påtog hun sig som nittenårig at bestyre huset for sin afdøde kusines mand, Boy Feddersen på Søndergårde, og tillige være i moders sted for hans nyfødte datter. Til tak bekostede Boy Feddersen hendes bryllup, som stod på Søndergårde, da hun den 16. april 1837 blev gift med Andreas Feddersen Marcussen fra Østerby i Daler sogn, ligesom han som gammel mand i sit testamente betænkte hende med 5000 preussiske daler.

For få år siden stod endnu øst for Daler kirke en gravsten med indskrift:

Her hviler Støvet
af
Sal. Johannes Marcussen,
fordom Skibsfører og Gaardeier,
født d. 8. April 1744 i Høyer,
død d. 15. Septbr. 1840 i Østerby.
Skilsmisse er vort Lod,
Gjensyn vort Haab.

Stenen er borte, men gårdens bygninger (opført 1806) står tildels endnu. På jorderne er efter genforeningen opstået nye husmandsbrug. Gården var oprindelig bygget i T-form, hvilket efter slægtstraditionen betød »tjent«. Johannes har været en selvhjulpne mand. Han førte eget skib og har sikkert også drevet handel med hjemførte varer. Han blev meget velhavende, satte sine penge i jord og giftede sig med en gårdmandsdatter, Ane Kirstine Feddersen fra Østerby. Men statsbankerotten 1813 slog også ham ud, formuen gik tabt, og deres børn »gerådede i svar Nød«.

De havde to døtre og fire sønner. Den ældste søn gik til søs og omkom i Amsterdam ved en drukneulykke. Den næstældste var Andreas Feddersen Marcussen. Han var født 26. november 1808 og altså knap 29 år, da hans bryllup stod på Søndergårde. De to unge måtte begynde på bar bund. De bosatte sig i Løgumkloster, hvor han året før for 900 rigsdaler courant havde købt et kådnersted med tilhørende gæstgiveri og lidt købmandshandel, som efterhånden oparbejdedes til en betydelig forretning. I Løgumkloster fødte deres ti børn. Den næstældste søn blev døbt med slægtens navn: Mathias Wind Bjørn M. En datter hed Ivarline, en anden datter Catharine.

Hos sønnesønnen (Math. W. Bjørn M.s søn), forhenv. snedkermester og sognefoged Andreas Feddersen Marcussen i Møgeltønder, hænger bedste-forældrenes portrætter, malet af en slægtning efter fotografier taget på deres gamle dage. Lighed med Brorson leder man forgæves efter hos hans tipoldebarn, hvis minde i slægten er bevaret som »arving til Søndergårde«.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

**SønderjydsK
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Dreng

Eksamensret til Melleskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

VALLEKILDE
Folkehøjskole
Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

HEJMDAL

Landsdelens Blad

**Brede Sogns
Spare- og Laanekasse**

Bredebro tlf. 41341

✱

Stiftet den 1. maj 1875

Restaurant **Grænsen**
C. Heiselberg
Krusaa

Støt vore annoncører

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Paul Thomsen
Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,

Trikotage, Herreekvipering

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER
KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Aktieselskabet
C. I. Christensens Papirhandel
ESBJERG

GRAM

BRØDRENE GRAM A/S

Køleanlæg

VOJENS

MORSØ STØBEGODS
AKTIESELSKABET
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

**Graasten
Andelsslagteri**

En af vore trofaste holdere, pastor emer. Hansen, tidligere Hostrup, kan på grund af en synssvækkelse ikke mere få udbytte af læsningen og vil derfor afstå samtlige årgange af Sønderjysk Månedsskrift. Adr.: Batterivej 21, Sønderborg, tlf. 2 30 05.